

Alexander Thesleff

Luovan työn automaatio ja tekijänoikeus

Näkökulmana tekoälyllä aikaansaatu
kirjallisten ja taiteellisten tuotosten suoja

Yliopistollinen väitöskirja, joka Helsingin yliopiston
oikeustieteellisen tiedekunnan suostumuksella esitetään
julkisesti tarkastettavaksi Helsingin yliopiston päärakennuksen
pienessä juhlasalissa perjantaina 14. elokuuta 2026 kello 13.

With an English Summary

ALMA INSIGHTS • HELSINKI 2026

Copyright © 2026 Alma Media Finland Oy ja Alexander Thesleff
Yhteistyössä Juristiliiton Kustannus

ISBN 978-952-14-5557-5

ISBN 978-952-14-5558-2 (verkkokirja)

Kansi ja taitto: Aste Helsinki Oy, Helene Lindfors

Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2026

Anna palautetta kirjasta: kustannustoimitus@almainsights.fi

ESIPUHE

Tekijänoikeus on oikeudenalana erityislaatuinen. Se liikkuu käytännön tasolla kulttuurin, talouden, luovuuden ja teknologian leikkauspisteessä, mutta sen taustalla vaikuttavat myös syvällisemmät kysymykset tekijyydestä, persoonallisuudesta, oikeudenmukaisesta tunnustuksesta ja jopa vapaasta tahdosta. Oma kiinnostukseni tekijänoikeuteen on alun perin rakentunut erityisesti tekijänoikeuden niin sanottujen moraalisten oikeuksien tutkimuksen kautta. Juuri moraaliset oikeudet ovat johdattaneet minut pohtimaan tekijänoikeuden filosofisia taustaoletuksia: mitä oikeastaan suojaamme, kun suojaamme teosta, ja millä tavoin tekijän suhde teokseensa voidaan ymmärtää oikeudellisesti merkitykselliseksi. Nämä kysymykset ovat saaneet aivan uutta relevanssia oikeudenalan perusteita järjestyttäneen tekoälykehityksen myötä.

Kiinnostukseeni tekijänoikeutta kohtaan on vaikuttanut myös oma taustani kuvataiteen ja visuaalisen viestinnän parissa. Väitöskirjahankkeeni ohella sivutoimisesti edenneet valokuvaajan opinnot Lahdessa LAB Muotoilu-instituutissa ovat antaneet minulle käytännöllistä ymmärrystä luovien alojen toimintatavoista, työprosesseista ja niistä joskus arkisistakin lähtökohdista, joiden kautta teokset syntyvät. Tämä tausta on osaltaan vaikuttanut siihen, miten olen lähestynyt tekijänoikeutta tutkimuskohteena. Tekijänoikeus ei ole näyttäytynyt minulle vain sääntelyjärjestelmänä, vaan myös tapana jäsentää luovan työn ehtoja ja arvoa.

Tämän väitöskirjan valmistuminen ei olisi ollut mahdollista ilman monien ihmisten ja tahojen tukea. Ensimmäiseksi haluan kiittää ohjaajiani, professori Taina Pihlajarinnettä, joka toimii myös väitöstilaisuuteni kustoksena ja professori Anette Alénia, heidän asiantuntevasta, kärsivällisestä ja kannustavasta ohjauksestaan. Olen saanut teiltä sekä tutkimuksellista vapautta että

näkemyksellistä ohjausta juuri silloin, kun olen niitä eniten tarvinnut, mutta myös väitöskirjatyöhön suoraan liittymätöntä korvaamatonta henkilökohtaista mentorointia ja tukea.

Lämpimät kiitokseni kuuluvat väitöskirjani esitarkastajille, professori Ulla-Maija Myllylle ja dosentti Juha Vesalalle. Huolellinen lausuntonne ja tarkat huomionne auttoivat minua viimeistelemään käsikirjoitusta ja terävöittämään sen argumentaatiota. Tuhannet kiitokset professori Ulla-Maija Myllylle myös suostumisesta vastaväittäjäkseni. Kustoksen ja vastaväittäjän ohella haluan kiittää muita väitöskirjani arvosanalaustakunnan jäseniksi suostuneita, professori Petra Sund-Norrgårdia ja apulaisprofessori Katri Havua ajastanne ja asiantuntemuksestanne.

Väitöskirjatyöni pääasiallinen rahoitus on tullut yliopistorahoitteisesta tekoälyteemaisesta väitöskirjatutkijan tehtävästä. Olen kiitollinen Helsingin yliopistolle mahdollisuudesta tehdä tutkimustani osana monitieteistä tekoälytutkimukseen suunnattua rahoituskokonaisuutta. Kiitän myös Finnish Center for Artificial Intelligenceä (FCAI) sekä hankkeemme yhteyshenkilöä Patrik Floréenia valintaprosessiin ja tutkimusyhteisöön liittyneestä tuesta. Väitöskirjatyötäni ovat taloudellisesti tukeneet myös Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta, Olga ja Kaarle Oskari Laitisen Säätiö, Jenny ja Antti Wihurin rahasto sekä Maaliskuun 25 päivän rahasto. Ilman näiden tahojen luottamusta ja tukea tutkimuksen pitkäjänteinen tekeminen ei olisi ollut mahdollista. Suuri kiitos myös oikeustieteellisen tiedekunnan tutkimukseni aikaisille dekaaneille Johanna Niemelle ja Jukka Mähöselle työskentely-ympäristöstä, hallinnollisesta tuesta ja mahdollisuudesta olla osa akateemista yhteisöä.

Monet tämän työn ajatuksista ovat tarkentuneet seminaareissa ja epämuodollisissa keskusteluissa. Haluan osoittaa lämpimät kiitokset väitöskirjani luonnosversiota kommentoineelle OTT Tuomas Mattilalle tarkkanäköisistä huomioista, rakentavasta kritiikistä ja rohkaisevista sanoista. Kiitän kaikkia muitakin keskustelukumppaneita, joiden kanssa olen vuosien varrella saanut pohtia tekijänoikeuden ja luovan työn kysymyksiä. Erityisesti haluan mainita eräänlaisena varjo-ohjaajana toimineen professori emeritus Rainer Oeschin, tekijänoikeudellisen yhdistyksen pitkäaikaisen puheenjohtajan Jukka Liedeksen ja lehtori TaT Pauliina Pasasen. Kiitos kannustuksestanne

sekä mahdollisuudesta esitellä tutkimustani laajemmallekin pohjoismaiselle yleisölle.

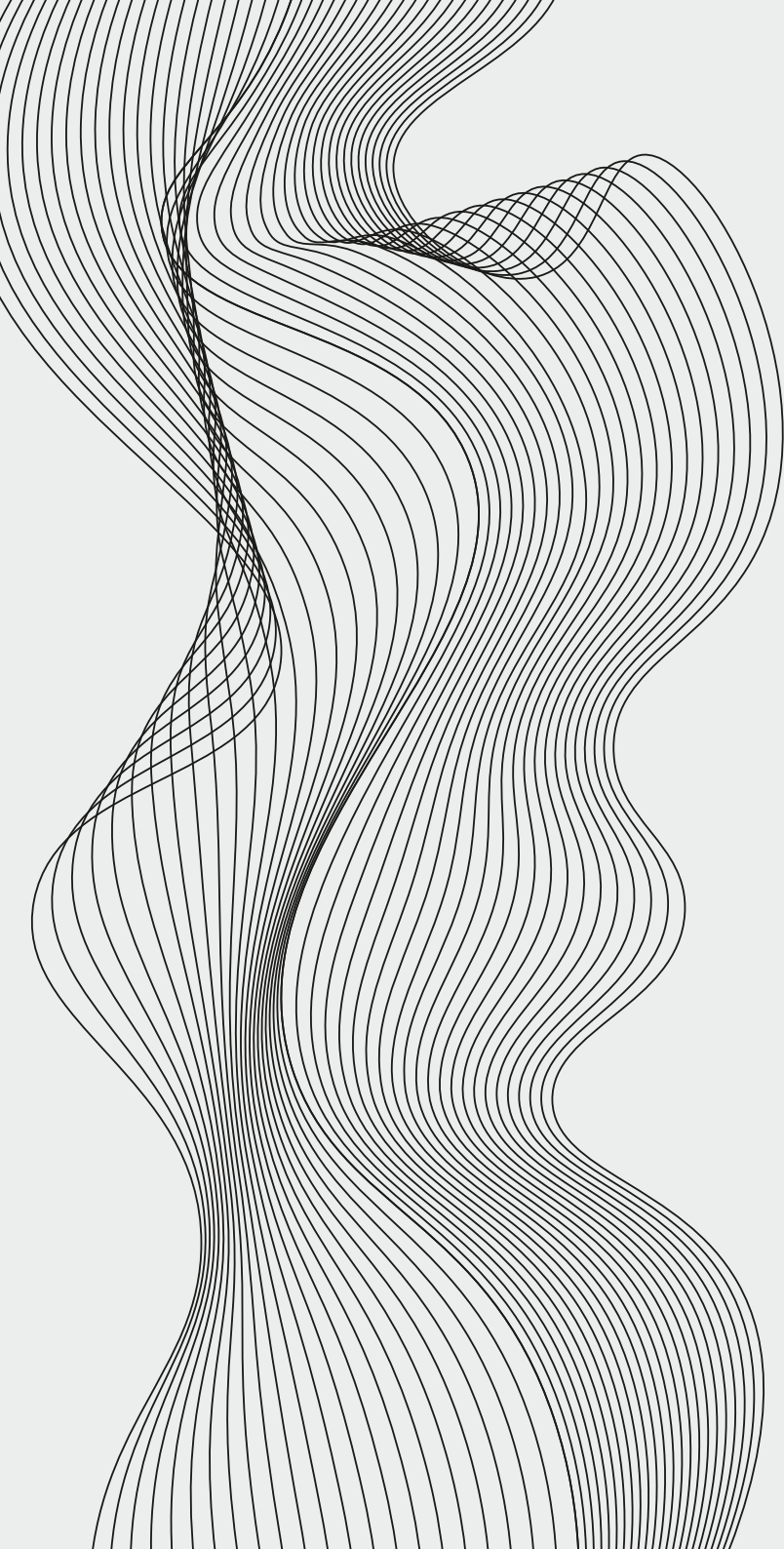
Monien tohtoriopintojen ulkopuolisten velvollisuuksieni vuoksi en ole ollut sosiaalisin väitöskirjatutkija, mutta olen kuitenkin saanut tukeutua Porthanian väitöskirjatutkijakollegoihin kriittisillä hetkillä, ja se on ollut tavattoman arvokasta. Kiitos yhteisistä pohdiskeluista ja tärkeistä välikevennyksistä etenkin Waltter Roslin, Panu Ståhlberg, Laura Pirhonen, Veera Koponen ja Henri Halila. Erityiskiitos pitkäaikaisimmalle ”koulukaverilleni” ja väsymättömälle lounasseuralaiselle, väitöskirjatutkija Jussi Koivusälölle. Kanssasi on ollut ilo opiskella tämä (pienet katkokset pois lukien) jo yli 15-vuotinen taival.

Haluan kiittää myös väitöskirjani kustantajaa, Alma Insightsia, luottamuksesta ja työn saattamisesta julkaistavaan muotoon. Erityiset kiitokset kuuluvat yhteyshenkilölleni Maria Ampialle asiantuntevasta ja sujuvasta yhteistyöstä julkaisuprosessin alkuvaiheessa sekä kustannustoimittajalleni Arja Lappeteläiselle huolellisesta työstä, tarkoista huomioista ja käsikirjoituksen viimeistelyavusta. En olisi voinut toivoa pätevämpää tai joustavampaa henkilöä kirittäjäksi työn vaativalle loppusuoralle.

Lopuksi haluan kiittää perhettäni ja ystäviäni. Väitöskirjan kirjoittaminen on pitkä prosessi, jossa tutkimus seuraa mukana myös silloin, kun tietokone on suljettu. Kiitos teille kärsivällisyydestä, rohkaisusta ja huumorista! Kiitos vanhemmilleni Ritalle ja Mikaelille tuesta ja viisaudesta läpi koko koulu- ja opiskelu-urani. Erityisesti kiitän rakasta puolisoani Marikaa, lapsiamme Kristofferia, Liliana ja aivan työn viime metreillä tukijoukkoihin liittynyttä ”pikkuveljeä” kannustuksesta ja niistä päivittäisistä oivalluksista, että elämä on täynnä väitöskirjaa tärkeämpiä asioita.

Helsingissä, 1.6.2026

Alexander Thesleff

SISÄLLYS

ESIPUHE	5
LYHENTEET	14
OSA 1: TAUSTAA JA LÄHTÖKOHTIA	17
1 JOHDANTO	19
1.1 Johdatus tutkimuksen aiheeseen	19
1.2 Tutkimuskysymykset ja aiheenrajaus	24
1.3 Väitöskirjan rakenne	31
1.4 Teoreettinen viitekehys ja menetelmät	34
1.4.1 Mitä oikeus on?	34
1.4.2 Oikeudenalakohtaiset yleiset opit	37
1.4.3 Suojan kohteen analyysi	44
1.4.4 Menetelmistä	50
1.4.5 Oikeuslähteistä	54
2 KESKUSTELUN LÄHTÖKOHDAT	59
2.1 Nykyisten tekoälyteknologioiden keskeiset toimintaperiaatteet	59
2.1.1 Tekoälyn määritelmästä ja käyttökohteista	59
2.1.2 Tekoälyjen keskeinen kahtiajako: symboliset ja tilastolliset järjestelmät	61
2.1.3 Generatiivisten tekoälyjen toimintaperiaatteista	63
2.2 Pääpiirteittäinen kirjallisuuskatsaus	70
2.2.1 Alkuvaiheet	70
2.2.2 1980-luvun kehityskulku	72

2.2.3	Modernien tekoälyjen kehitys	74
2.2.4	Viimeaikaisimpien suurten kielimallien ja diffuusiomallien vaikutus	77
OSA 2: NYKYJÄRJESTELMÄN MUKAINEN ARVIOINTI		83
3	TEKOÄLYLLÄ AIKAANSAAJEN TUOTOSTEN TEKIJÄL 1 §:N MUKAINEN TEOSSUOJA	85
3.1	Yleistä	85
3.2	Tekijyys	87
3.2.1	Ihmistekijän vaatimus	87
3.2.1.1	Oikeuskelpoisuus	87
3.2.1.2	Tekijänoikeus syntyy ihmiselle	89
3.2.1.3	Välijohtopäätös ja jatkotarkastelua	93
3.2.2	Ohjelmoijan tai koulutusdatan tarjoajan mahdollisuus tekijyyteen	98
3.3	Tekoälyn käyttäjälle syntyvän teossuojan saamisen yleiset edellytykset	104
3.3.1	Yleistä	104
3.3.2	Omaperäisyysvaatimus	104
3.3.2.1	Normatiivinen perusta	106
3.3.2.2	Teoskynnys	108
3.3.2.3	Tilastollinen ainutkertaisuus	111
3.3.2.4	Ainutkertaisuus oikeuskäytännössä ja kirjallisuudessa	114
3.3.3	Suomalaisen teoskynnysopin ajankohtaisuus ja hyväksyttävyyys	118
3.3.3.1	Tilastollisen ainutkertaisuuden apumääreen kritiikki	118
3.3.3.2	”Itsenäinen”-täsmenne	124
3.3.3.3	Teoskynnysen vaihteleva korkeus ja suoja-alan ja omaperäisyyden vastavuoroisuusvaikutus	127
3.3.3.4	Vastaus tutkimuskysymykseen 1	133

3.3.4	Ilmaisuvaatimus	134
3.3.4.1	Yleistä	134
3.3.4.2	Ilmaista ja ilmentää	135
3.3.4.3	Ilmaisun <i>riittävyys</i>	138
3.3.4.4	Idea/ilmaisu -kahtiajako	147
3.3.4.5	Ilmaisun ja valintojen <i>syy-yhteys</i> eli omaperäisyyden kausaiteetti	150
3.3.5	Soveltamisalarajoitus: tuotoksen kirjallisuus ja taiteellisuus	157

4 AUTOMATISOIDUN LUOVAN PROSESSIN

	OIKEUDELLINEN ERITTELY	159
4.1	Ihmislouvuuden ja koneellisen luovuuden eroista	159
4.2	<i>Painer</i> -ratkaisu ja luovan prosessin kolme vaihetta	163
4.2.1	Suunnittelu- ja valmisteluvaihe (Conception)	165
4.2.2	Toimeenpanovaihe (Execution)	167
4.2.3	Toimitus- ja jälkikäsitteilyvaihe (Redaction)	169
4.3	Kolme huomiota: 1) Koneavusteinen luominen on sallittua	172
4.4	Kolme huomiota: 2) Sattumanvaraisuus ja ennakoimattomuus luovassa prosessissa on sallittua	176
4.4.1	Esityöt ja kirjallisuus	176
4.4.2	Biotaide ja valokuvaus	181
4.4.3	Sattuman runsas tosiasiallinen taiteellinen hyödyntäminen	184
4.4.4	Tiedostamattomasti tai alentuneessa tajunnan tilassa tehdyt teokset	186
4.5	Kolme huomiota: 3) Ulkoiset ja jälkikäteiset valinnat voivat olla luovia ja yksilöllisiä	188
4.5.1	Luovien valintojen alarajan paikantamista	188
4.5.2	Valitsemis- ja hyväksymispäätökset (ja niihin sisältyvä kriittinen arviointi) luovana toimintana	191
4.5.3	Presentaatioteoria: Esitys- ja julkaisupäätös omana luovan prosessin vaiheena	198

4.5.4 Omaksumisteoria ja luomisaikomus	203
4.5.5 Luovat valinnat ja avustaja	207
5 VÄLIJOHTOPÄÄTÖS	213
5.1 Omaperäisyysarvioinnin monivaihemalli	213
5.2 Arvioinnin työkaluja	217
5.3 Vastaus tutkimuskysymykseen 2	221
5.4 Vastaus tutkimuskysymykseen 3	223
6 LÄHIOIKEUSSUOJAN SOVELTUVUUS TEKÖÄLYN TUOTOKSIIN	227
6.1 Taustaa	227
6.1.1 Lyhyt historia	227
6.1.2 Oikeuttamisperusteet ja tausta	228
6.2 Ääni- ja kuvataallenteen tuottajan suoja	232
6.3 Valokuvaajan lähioikeus ja liikkumattoman generoidun kuvan lähioikeussuoja	237
6.4 Lehtikustantajan lähioikeus	240
6.5 Muut lähioikeussuojamuodot: luettelosuoja, tietokantasuoja, signaalisuoja ja esittäjän oikeudet	242
6.6 Yhteenvetoa lähioikeussuojasta ja vastaus tutkimuskysymykseen 4: Väline- ja menetelmäneutraalisuus tekijänoikeusjärjestelmässä?	246
OSA 3: JATKOKESKUSTELUA	253
7 KESKUSTELUA JA IMPLIKAATIOITA	255
7.1 Teosolettama?	255
7.2 Luovan prosessin peitelty luonne	258
7.2.1 Yleistä	258
7.2.2 Läpinäkyvyysprotokollat	260
7.2.3 Vapaaehtoisen rekisteröinnin mahdollisuus	261
7.3 Kritiikkiä: ylisuojaaminen ja ylisaturaatio	265
7.3.1 Ylisaturaatio	265

7.3.2	Ylisuojaaminen	268
7.3.3	Tekoälytuotokset ja kitsch?	273
7.3.4	Suoratoistopalveluiden väärinkäytökset	275
7.4	Kritiikkiä: kehotteen perusteella laaditun tekoälytuotoksen suojaaminen lähestyy idean suojaamista	277
7.5	Yhteenvetoa ja vastaus tutkimuskysymykseen 5	281
7.6	Tekoälyjen tuotosten suojaamisen ja tekijänoikeuden kannustinvaikutuksen yhteensovittamisesta	286
7.7	Kokoavia ajatuksia	290
ENGLISH SUMMARY		295
LÄHTEET		299